

Debat: Mænd og mande

Hansen, Bjarne Simmelkjær Sandgaard

Published in:
Weekendavisen (Sektion: Ideer)

Publication date:
2014

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Hansen, B. S. S. (2014). Debat: Mænd og mande. *Weekendavisen (Sektion: Ideer)*, (35).

»Jeg har set flere af Deres Stykker, jeg har læst adskilligt skrevet af Dem, bl.a. deres Erindringer (Westermanns Forlag), og har, selv om jeg – maaske af Mangel paa Forudsætninger – ikke er lige begejstret for alt, hvad De skriver, glædet mig over det mest, ja, ofte beundret Dem som Skribent og Skildrer: men desværre har jeg ogsaa læst Deres Nytaarsprædiken i »Nyt fra »Dansk Samling«, hvilket udvirkede en Trang hos mig til at sende Dem nogle Linier uden derfor at ønske eller forventede nogen Udveksling, da jeg sikkert mangler Evnen til at imødegaa Deres eventuelle Svar – Forsvar.

Det skuffede mig saa usigeligt.

Til Oplysning for Dem tjener, at jeg er et ganske almindeligt Hverdags-Menneske, men som i Stilhed bakser med Livets Problemer og i mit stille Sind tænker dybt over, hvad jeg hører og ser.

Fader vor slutter: »Thi Dit er Riget, Magten og Æren i al Evighed –. Æren er altsaa Guds alene!

I Bibelen staar der »Ydmyghed gaar foran Æren».

De taler fra Prædikestolen til Menigheden om »for Ærens Skyld, Æren, Æren, Æren – altsaa Landets Ære, og dermed Danskernes».

De kritiserer, at vi ikke har brugt Vaabenmagt – hvor kan en Præst opfordre til at bruge dræbende Vaaben mod sine Medmennesker. – Hvor kan Præster i det Hele taget velsigne Vaabnene?

Gud lader ganske vist Apostlene tale om at kæmpe, men der kan efter min Mening kun være Tale om »med aandelige Sværd».

Jesus blev ganske vist vred i Templet over den Handel, der dreves, og der staar skrevet, at han svang Svøben – men tror De selv, at Jesus blev virkelig vred – jeg tror sørgmodig – og haandgribelig slog sine Medmennesker med Svøbe. – Jeg tror det ikke.

Det, der imidlertid staar for mig som en af Præstens største Opgaver, er, at han skal tale om og opfordre til Kærlighed – Kærlighed og atter Kærlighed – og ikke Mord.

Min elskede, afdøde Mor's Valgsprog var: »Hellere lide Uret end gøre Uret.» Vi danske har lidt og lider Uret, – men jeg synes, det er forkasteligt, at en Præst opfordrer til at imødegaa denne med Vaaben.

Jeg besluttede 21 Aar gammel – med den Motivering, at jeg paa Dommens Dag med oprejst Panden kan sige, at jeg har adlydt Budet: »Du maa ikke ihjelslaa –» at jeg, dersom jeg kom i Krig – og havde min fulde Forstand i Behold – aldrig vilde løse et Skud; men paa dette Punkt deler vi altsaa ikke Anskuelse, hvad jeg havde ventet af en Guds udkaarne Mand.

Med Tak for alt det gode, De som Digter

har skænket mig og mine Medmennesker, som vi har glædet os over, vil jeg selvfølgelig fremdeles lade Dem alene bære det Ansvar, De har paataget Dem, formentlig i Troen paa, at Deres Standpunkt er rigtigt.«

DER er oplagt tale om en person, der seriøst har overvejet sin position i forhold til modstand, og som med et udgangspunkt i kristendommen argumenterer både imod modstand og nationalisme. I *Matthæusevangeliet* kapitel 5 vers 39 kunne Paul Petersen nemlig læse i Bjergprædikenen at: »Men jeg siger eder, at I må ikke sætte eder imod det onde; men dersom nogen giver dig et Slag på din højre Kind, da vend ham ogsaa den anden til!« og bladre han videre til Romerbrevet (kapitel 13, vers 1 og 2) ville han læse at: »Hver Sjæl underordne sig de foresatte Øvrigheder; thi der er ikke Øvrighed uden af Gud, men de, som ere, ere indsatte af Gud, saa at den, som sætter sig imod Øvrigheden, modstaar Guds Ordning; men de, som modstaa, skulle faa deres Dom.«

Kaj Munk har nok følt sig provokeret og svarede samme dag, han modtog brevet i en noget arrogant og meget lidenskabelig tone:

»Kære Hr. Brevskriver, Hvorfor svarer jeg Dem; det er jo ganske haabløst.

Men jeg synes ikke, De viser Deres Mor Pietet i hendes Grav. De vanhelliger hendes Minde ved at udlægge et Ord af hende som: Hellere lade andre lide Uret end selv gøre Ret. Overfor Jødernes Lidelser, Polens Lidelser, Norges Lidelser – der staar De med Hænderne i Buxelommerne, min Herre.

Ved De, hvad Kristus vil sige til Dem paa Dommens Dag?

Han vil sige:

Paul! Paul! Hvorfor tog du ikke Hænderne op?

»Den, der forarger en af disse smaa, ham var det bedre, han fik en Møllesten hængt om sin Hals og blev kastet i Havet.«

De, De, De er med til at forarge de smaa. De ser Vilddyr kaste sig over Smaabørn og rører ikke en Finger.

Og det skal kaldes Kristendom.

Herre Jemini!

Og De tror, Æren kan blive Guds, naar hans Folk optræder æreløst!

Helligaanden vejlede Dem!

Kaj Munk«

DET centrale i Kaj Munks svar til Paul Petersen er, at man som kristen ikke må lade uretten ske fyldest uden at gøre noget. Der er han helt på linje med Bonhoeffer. Men det er værd at bemærke, at Munk ikke postulerer en almen modstandsret, der kan komme til

anvendelse, når jeg som individ føler mine rettigheder trådt for nær. Kaj Munk siger, at vi har en pligt til at forsvare andre, når de trædes under fode, og det er noget ganske andet, for det åbner for, at vi som individer bliver nødt til at påtage os lidelser og død, og på den måde kommer han heller ikke i modsætning til Bjergprædikenen om at vende den anden kind til.

Ser man på Kaj Munk og hans forhold til Besættelsen, så gennemløber det raskt flere faser. Den 9. april skriver han det lille digt: *De 1000 år, så blev de væk; i morges klokken fem af skræk*, hvor skuffelsen og sorgen lyser ud af de få ord, som projektører på en natsort himmel. Efter skuffelsen over, at Danmark ikke havde sat sig til modværge, men bare overgivet sig, indtrådte en fase af resignation, en art »det var så det«-holdning. Men den blev hurtigt afløst af en »nu skal der kæmpes«-tilgang.

Men Kaj Munk var ikke stærk af statur og havde ikke været værnepligtig endsige officer, så det var ikke oplagt, at han skulle deltage i modstandskampen ved at sprænge tyske installationer i luften etc. Faktisk var der ikke nogen modstandskamp at deltage i tilbage i 1940. Den tyske krigsmaskine så ud til at vinde overalt, og kongen, regeringen og flertallet i rigsdagen havde indstillet sig på at samarbejde med besættelsesmagten, der som anført så ustoppelig ud. Så folket skulle vækkes til modstand, og den opgave ville Munk påtage sig. Man skal huske på, at Kaj Munk i 1930'erne og begyndelsen af 1940'erne var en fejret forfatter og samfundsdebattør, på en måde vi har svært ved at forstå i dag. I slutningen af perioden blev hans skuespil opført hver aften et sted i Skandinavien, og han deltog meget flittigt i avisdebatte. Så Kaj Munk havde en platform, han både kunne og ville udnytte.

Allerede få måneder efter Besættelsen begyndte han at skrive modstands-dramaet *Niels Ebbesen*, og i taler kritiserede han offentligt den danske regerings samarbejde med tyskerne. Skuespillet *Niels Ebbesen* er centralt i Munks ideologiske kamp. Det er bygget på en historisk figur, væbneren Niels Ebbesen, der i 1340 dræbte »den kullede greve«, grev Gerhard III af Holsten i Randers 1. april 1340. Skuespillet er en klar parallel til Danmark i 1940, og Munk slutter dramaet med Niels Ebbesens opfordring til sine folk, dvs. danskerne: »...før vi har jaget alle dem, der vil vor Undergang ned over Grænsen eller ned under Jorden, hvor de nu helst selv vil. For fri maa vi være for at leve.«

Munk var klar over, at censuren (læs: Udenrigsministeriet) ville beslaglægge skuespillet, når det blev trykt, så han brugte det som foredragsmanuskript og rejste landet

tyndt for at læse op af det. Da han besluttede sig for at få det trykt til udgivelse 9. april 1942 (tilegnet »Vort unge Mandskab af 9. April«), blev det omgående beslaglagt. Men dog ikke uden at et større antal eksemplarer allerede var blevet udsendt til abonnenter, og her blev de delt og udlånt.

Kaj Munk talte og skrev imod Besættelsen, indtil censuren gjorde det næsten umuligt for ham at komme til orde i pressen. Men som præst i Folkekirken blev han ved at have sin frihed til at prædike, og den benyttede han blandt andet 5. december 1943 i Københavns Domkirke, hvor han talte imod jødeforfølgelsen, der med hans ord, var i strid med »Grundloven i Kristi Rige«, hvor han ogsaa betonedede, at det er en kristen pligt at gøre oprør mod den slags.

Et sidste udråb kom nytårsdag 1944 i Vedersø Kirke: »Jeg ved, at jeg nu i Maaneder ikke har lagt mig til Ro nogen Aften uden at tænke: »Kommer de efter dig i Nat?« Og den Tanke er ikke morsom for en, der elsker Livet, har nok at gøre i sin Gerning og er glad for sin Kone og sine Børn. Og dog kan jeg ikke hade. For Mennesker er saa mange Slags og besættes af alle Slags Aander, og Frelseren har lært os Bønnen: Forlad dem; thi de vide ikke, hvad de gøre.

Men derfor bliver det aldrig kristen Gerning at hjælpe Tyskerne med at bygge Fæstningsværker mod Englænderne, for at vort eget Land saa længe som muligt kan holdes i Trældom og Underkuelse. Og det bliver ikke kristen Gerning for dyre Penge at sælge til Tyskerne de Æg og det Flæsk, som vore egne stakkels Arbejdsfolk i Byerne har saa haardt Brug for. Det bliver aldrig kristen Gerning at stille sig til Raadighed for Uretten, enten det saa sker af Fejhed, Griskhed eller tossegod Føjelighed.«

Kaj Munk blev hentet af en SS-gruppe få dage efter og blev skudt på Hørbylundebakke. Ordene viser tydeligt, at Kaj Munk til det sidste forblev sin overbevisning tro og opfordrede til modstand mod Besættelsen. Af og til læser man, at Munk søgte martyriet ... Hans sidste prædiken viser klart, at han ikke opsøgte martyriet, han var glad for sin familie og livet, men han undslog sig heller ikke for at dø for Danmark, og dermed kan han ses som martyr. Havde Kaj Munk levet i dag, kunne man let forestille sig, at han havde skrevet op ad døre og ned ad stolper for at få de vestlige regeringer til aktivt at hjælpe de forfulgte kristne i Syrien og Irak.

Søren Dosenrode har sammen med Hans Raun Iversen og Peter Lodberg redigeret antologien »Kaj Munk og Teologien«, der udkommer i dag på Nyt Nordisk Forlag Arnold Busch

DEBAT

Skriv til ideer@weekendavisen.dk

Mænd og mande

Bjarne S. Sandgaard Hansen Postdoc, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab Københavns Universitet

Jeg ser, at min artikel »En mand, flere mande« i Weekendavisen den 11. juli har medført to debatindlæg, hvilket jeg finder særdeles glædeligt. I indlæg nr. 2 sætter debattøren Jens Colding (JC) spørgsmålstegn ved, om flertal af »mand« virkelig burde have heddet »mande« snarere end »mænd«?

JC har fuldstændig ret i sin påstand om, at flertalsformen på urnordisk hed *manniR*. Denne form kunne ganske rigtigt ikke have udviklet sig regelmæssigt til andet end »mænd« på dansk med såkaldt i-omlyd af a til æ som anført af JC. Når vi dertil lægger, at lignende forhold gør sig gældende for de andre germanske sprog såsom engelsk og tysk, som dansk er meget nært beslægtet med, kan der heller ikke herske nogen tvivl om, at paradigmet »mand – mænd« allerede i urgermansk eller fællesgermansk tid, dvs. i tiden noget før eller omkring

Kristi fødsel, i hvert fald delvis tilhørte den såkaldte rodnomenkategori, som på de moderne germanske sprog blandt andet kendetegnes af vokalændring i flertalsformen.

Indtil videre har JC således ret, men historien slutter ikke der. I de fleste af de germanske oldsprog afslører bøjningen af »mand« nemlig, at nogle kasus ikke bøjes som et såkaldt rodnomen men efter andre bøjningsmønstre, og hvis vi tager selve ordets udviklingshistorie med i betragtning, fremstår det tydeligt, at ordet »mand« oprindeligt, dvs. endnu længere

tilbage i tiden end før eller omkring Kristi fødsel, må have været bøjet efter et af disse andre mønstre.

Mange forskere mener, at »mand« er afledt af et ord, som er beslægtet med det oldindiske ord *mānus*, der også betyder »mand; menneske, stamfader«. Andre

mener, at det skulle være beslægtet med og i princippet bøjes efter samme mønster som latin *homo* »mand, menneske«. I førstnævnte tilfælde ville bøjningsmønstret på sådan måde, at entalsformen ville have heddet »mand« og flertalsformen »mande«; i sidstnævnte ville entalsformen ikke engang have heddet »mand« men »mande«, og flertalsformen ville have heddet »mander«. Når vi i dag har bøjningsmønstret »mand-mænd«, må det derfor skyldes, at ordet skiftede bøjningsmønster langt tilbage i historien.

Min pointe er således, at det er rigtigt nok, at det danske »mænd« er en direkte videreudvikling af urnordisk *manniR*, men at denne form ikke er oprindelig, og at den oprindelige eller forventede urgermanske flertalsform ville have udviklet sig til »mande« eller måske endda »mander« på dansk. Sådanne ændringer i ordenes bøjningsmønster finder hele tiden sted. Et eksempel fra moderne dansk kunne være ordet »tog«, hvor den nydannede flertalsform »toge« synes at være i færd med at erstatte den oprindelige flertalsform »tog«.